

Спісак літаратуры

1. *Дадіомова, О. В.* Музыкальная культура городов Белоруссии в XVIII веке / О. В. Дадіомова. – Минск, 1992.
2. Канфесіі на Беларусі (XVIII–XX ст.) / В. В. Грыгор’ева [і інш.]; навук. рэд. У. І. Навіцкі. – Мінск, 1998.
3. Літургічная музыка Беларусі XVIII стагоддзя: хрэстаматыя / уклад. Т. В. Ліхач. – Мінск, 1993.
4. *Няфед, У. І.* Гісторыя беларускага тэатра / У. І. Няфед. – Мінск, 1982.
5. *Пікарда, Г.* Царкоўная музыка на Беларусі: 1985–1995 / Г. Пікарда. – Мінск, 1995.
6. Рэлігійная музыка Беларусі XVII–XVIII стагоддзяў: хрэстаматыя / уклад. Т. В. Ліхач. – Мінск, 2000.
7. *Цеханавецкі, А.* Міхал Казімір Агінскі і «яго сядзіба музаў» у Слоніме / А. Цеханавецкі. – Мінск, 1993.

С. У. Грыбава
РІВШ, Мінск

ДА ПЫТАННЯ МУСУЛЬМАНСКОЙ АДУКАЦЫІ БЕЛАРУСКІХ ТАТАР

Прыкладна з сярэдзіны XVI ст. беларускія татары пад уздзеяннем працэсаў акультурацыі ўжо не маглі размаўляць па-арабску ці турэцку, мовай іх зносін была мясцовая, а так як паводле ісламу кожны мусульманін павінен умець чытаць святыя кнігі, напісаныя, як вядома, на арабскай мове, гэтаму неабходна было вучыцца.

Вучылі чытаць і пісаць па-арабску ў спецыяльных школах, якія ў татарскіх паселішчах існавалі з даўніх часоў. Аўтар «Рысале» ў 1558 г. згадвае: «Пры вялікіх мячэцях звычайна трымалі імамаў з Крыма і Арды, аплачваючы іх уласнымі сіламі, у іх жа вучацца нашыя дзеці, з іх некаторыя рыхтуюцца да духоўнага прызначэння» [1, с. 175]. У часы праўлення Стэфана Баторыя здольных вучняў накіроўвалі для далейшага навучання ў арабскія школы, аб чым паведамляў пасланнік Папы Рымскага езуіт Пасевіна ў 1579–1581 гг. у мемарыяле аб становішчы і патрэбнасцях Віленскай парафіі [1, с. 176].

У наступныя гады школы па вывучэнні Кур’ана (мектэб) ствараліся ў кожным вялікім паселішчы татар. Вучыў дзяцей ці сам мула, ці яго памочнік (муэдзін), ці спецыяльна прызначаная асоба (годжый, ад турэцкага «хаджа-пан» – настаўнік), або запрашалі добрападрахтовааных старых людзей. Функцыю годжыя ў асноўным выконвалі мужчыны, аднак сустракаюцца і жанчыны (у Ляхавічах, Сандыкаўшчызне, Смілавічах, Навагрудку). Што датычыцца медрэсэ, то на тэрыторыі Беларусі іх не было, што ўскладняла далейшую мусульманскую адукацыю бела-

рускіх татар. Адукацыйны працэс адбываўся ці ў хаце настаўніка, ці ў спецыяльна прызначаным будынку, які ўтрымліваўся на сродкі абшчыны. Напрыклад, у Ёўеўскай татарскай абшчыне школа мясцілася каля мячэці ў асобнай драўлянай пабудове, узведзенай у 1922 г. на грошы татараў-эмігрантаў з Амерыкі, якія выехалі туды перад Першай сусветнай вайной. Пэўны час навучанне ў школе вёў бацька сучаснага муэдзіна Рафаловіча Сулеймана Гамберовіча. Заняткі адбываліся ў нядзелю, а ў час канікул у агульнаадукацыйнай школе мусульманскую школу татарскія дзеці наведвалі часцей.

Годжый у школах найперш знаёміў з арабскім пісьмом. Калі дзеці засвойвалі напісанне літар і вымаўленне асобных гукаў, яны пачыналі чытаць Кур'ан, падзелены дзеля практычнасці на 30 кніжак (кожная парабску называецца суфра), затым дзеці завучвалі на памяць некаторага найбольш значнага аята. Зразумець тэкст Кур'ана дапамагаў Тэфсір – кніга, у якой акрамя арабскага тэксту Кур'ана змяшчаўся яго пераклад на беларускую ці польскую мову з тлумачэннямі і каментарыямі. Самы ранні Тэфсір датуецца 1686 г. Цікава, што сярод татараў волга-ўральскага рэгіёну да канца XIX – пачатку XX ст. была шырока распаўсюджана думка, што перакладаць і тлумачыць Кур'ан і хадзісы ні ў якім разе нельга. Гэта было звязана з тым, што ў адным з хадзісаў ёсць такія словы: «Калі хто-небудзь паспрабуе патлумачыць сэнс аднаго з аятаў Кур'ана на сваю карысць, той будзе гарэць у вогнішчы». Аднак гэта выказванне часта перакладаюць інакш: «Калі хто-небудзь патлумачыць Кур'ан сваімі словамі, таму прыгатавана месца ў Пекле». Таму першыя пераклады зборнікаў хадзісаў і Кур'ана на татарскую мову адносяцца да канца XIX ст., а метадыка выкладання ў школах і медрэсэ не прадугледжвала тлумачэнне аятаў Кур'ана і хадзісаў прапра [2, с. 8].

Заканчэнне вучобы ў школе (Ляхі) беларускія татары адзначалі вельмі ўрачыста. Ёсць звесткі аб тым, што падчас такога свята 15 красавіка 1937 г. у Ёўі, арганізаванага ў гонар 14-гадовага Магамета Шабановіча, прысутнічала больш за 150 чалавек. Трэба адзначыць, што ў Заходняй Беларусі ў складзе Польшчы мусульманскай адукацыі надавалася большая значнасць, чым на тэрыторыі Савецкай Беларусі, дзе мусульманскія школы ўвогуле зачыняліся і мусульманская адукацыя прыходзіла ў заняпад. Сваю працу школы змаглі аднавіць толькі ў канцы 80-х гг. XX ст., у час распачатага працэсу нацыянальна-культурнага адраджэння беларускіх татар. Яны існавалі амаль што ў кожнай буйнай татарскай абшчыне. У 1999 г. колькасць школ складала 7 [3], а ў 2001 г. іх налічвалася 10 [4, с. 44]. Годжыямі з'яўляліся прадстаўнікі з мясцовага насельніцтва, прыязджалі сюды для выкладання і студэнты-арабы, якія вучыліся ў мінскіх ВНУ, пэўны час заняткі ў школе праводзілі члены рэлігійнага аб'яднання моладзі «Мусульманская мараль». Аднак на сучасным этапе гэта аб'яднанне спыніла сваю дзейнасць. За-за адсут-

насці ініцыятыўных лідэраў з мясцовых жыхароў арганізаваць працу мусульманскіх школ стала вельмі складана, і іх колькасць значна зменшылася.

Аднак у іўі школа сваю дзейнасць працягвае. Заняткі праводзяцца з лістапада да вясны (у сувязі з занятасцю татар агародніцтвам). Праграма, якой прытрымліваюцца пры выкладанні ў школе, прадугледжвае два ўзроўні навучання. Першы ўзровень для дзяцей, якіх вучаць чытаць Кур'ан. Заняткі з імі адбываюцца ў нядзелю з 10 да 12 гадзін. Другі ўзровень прызначаны для дарослых ці тых, хто ўжо ўмее чытаць Кур'ан арабскімі літарамі. З гэтымі вучнямі гутарка вядзецца на значна вышэйшым узроўні, яны больш глыбока вывучаюць сутнасць ісламу. Заняткі з імі праводзяцца па суботах з 18 да 20 гадзін. Годжыем у іўі з'яўляецца Рафаловіч Матвей. Была здзейснена спроба арганізаваць заняткі толькі для мужчын-мусульман, аднак шырокай падтрымкі сярод мясцовых жыхароў гэта ідэя не атрымала.

Такім чынам, традыцыйная мусульманская адукацыя беларускіх татар у розныя перыяды гісторыі здзяйснялася з рознымі поспехамі, а што датычыцца сучаснага стану, то яна перажывае не самыя лепшыя часы.

Спіс літаратуры

1. Думін, С. У. Беларускія татары: мінулае і сучаснасць / С. У. Думін, І. Б. Канапацкі. – Мінск, 1993.
2. Камалетдинова, Г. А. Принципы перевода хадисов и их лингвистические особенности: автореф. дис. ...канд. филол. наук: 10.02.06 / Г. А. Камалетдинова; Казан. гос. ун-т. – Казань, 2000.
3. Черкасова, В. Минареты на фоне белорусских равнин / В. Черкасова // Белорусская деловая газета [Электронный ресурс]. – 1999. – Режим доступа: http://bdg.press.net.by//1999//1999_04_30.580/tatari.shtml. – Дата доступа: 21.09.2007.
4. Евтуховский, В. С. Мусульмане в современной Беларуси / В. С. Евтуховский // Посткоммунистическая Беларусь в процессе религиозных трансформаций: сб. ст. / Адукацыя і выхаванне; под ред. А. В. Данилова. – Минск, 2002. – С. 42–52.